

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları No: 29

Toplumsal Bütünleşmede Değerler ve Eğitimi
**III. ULUSLARARASI
DEĞERLER EĞİTİMİ KONGRESİ**
(Bildiriler Kitabı)

Editör

Doç. Dr. Hasan MEYDAN

Zonguldak 2018

TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME ÖRNEĞİ KADİM BİR TEŞKİLAT: AHİLİK VE EĞİTİM METODU

Prof. Dr. Mehmet Saffet SARIKAYA*

Giriş

Ahilik, eski Türk akıllık ve alp geleneğinin, İran civanmertliği ve Arap fütüvvet idealiyle dinî/İslâmî bir sentez içinde birleşip Anadolu'da yapılanan sivil toplum örgütüdür. Türklerin Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'ya yerleşme çabaları 572/1176 Mirykepholon Savaşıyla tescillenir ve Anadolu bir Türk yurduna dönüşür. Moğol istilasına bağlı yeni göç dalgalarıyla birlikte XIII. yüzyılda Anadolu'da milli bir inşa seferberliği başlar. Bu süreçte Ahilik Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma olgusunun köşe taşlarından birini oluşturur.

“Ahi” tabirine Anadolu'da erken dönemden itibaren rastlanmasına rağmen (Eflâki, 1989: I, 34-35; II, 170; Cahen, 1986: 592) ahiliğin teşkilatlı bir yapıya dönüşmesi dönemin halifesi Nâsır li-Dînillah (622/1225) ile ilgilidir. Halife Nâsır Bağdat fütüvvet ehlini kontrol altına almak ve siyasi otoritesini pekiştirmek için bu teşkilâta intisap eder (583/1187), sonra teşkilâtın liderliğine ulaşarak (604/1207) ideallerini gerçekleştirmeye girişir (Kahle, 1933: 53-54; Kayaoğlu, 1981: 221). Bu bağlamda Sultan I. İzzeddin Keykâvus Şeyh Mecdüddin İshakî'yi en-Nâsır'a elçi olarak gönderip, dönüşünde fütüvvet teşkilâtına girer (İbn Bibî, 1957: I, 210-212). Sultan I. Alaaddin Keykubad da Şeyh Ebû Hafs Şihabuddin Ömer es-Sühreverdî (ö.632/1234) elinden fütüvvet libası giyer. Şeyh Mecdüddin İshakî'yle birlikte Anadolu'ya gelenler arasından Evhadüddin Kirmanî'nin (ö. 635/1237) müridi Ahi Evran da vardır (Hoca Can Bursevî: 26b).

Tam adı, Nasıruddin Ebu'l-Hakayık Mahmud b. Ahmed el-Hoyî olan Ahi Evran (ö. 659/1261), Anadolu'da Arap fütüvvet geleneğini, İran esnafları arasında görülen civanmertlik ve Melami tavırla birleştirip Türkmenlerin gazilik ve aplılığıyla mezcederek ahiliği teşkilatlandırır ve haklı olarak ahiliğin kurucusu unvanını alır. O, debbağ olarak Kayseri, Konya ve Denizli'de faaliyetler gösterdikten sonra Kırşehir'e yerleşir, vefatına kadar burada kalır (Bayram 2014: 80-81). Gittiği yerlerde yerleşik düzenin ana unsurunu teşkil eden esnaf zümresi temelli bir yapılanmaya gider. Ayrıca müderrisler, vaizler, kadılar, hatipler, dervişler de teşkilat üyeleri arasındadır. *Gaziyân-ı Rûm* denilen askerî sınıf ise

* SDÜ İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, E-Posta: msaffets@yahoo.com

fütüvvet ehli olarak teşkilatın tabii üyeleri kabul edilir (Hartburtî 1949-1950: 222; Köprülü, 1991: 84-88). Şehirlerden köylere kadar yayılan zaviyeleriyle bu yapı göçebe ve yarı göçebe halk ile şehirli halk arasında köprü olmayı başarır. Öte yandan ahilik, mensuplarının çeşitli tarikatlara intisabına fırsat veren, klasik tarikatlardan farklı bir teşkilat yapılanmasına sahiptir.

Menkıbede Ahi Evran'ın Hz. Peygamberin amcası Abbas'ın oğlu olarak kabul edilmesi ve Hz. Ali'nin kızı Rukiye ile evlenmesi Abbasi fütüvvet geleneğinin Anadolu'da halk arasında yaşatılan formu olarak değerlendirilebilir. Yine fütüvvet geleneğine uygun olarak Ş. Sühreverdî tarafından kaleme alınan ve onu takiben Anadolu'da yazılan teşkilat kurallarının yazıldığı eserler "fütüvvetname" olarak adlandırılır. XVI. yüzyılın ortalarına kadar genel nitelikli yazılan fütüvvetnameler, bundan sonra münhasıran farklı esnaf grupları ve tarikatları dikkate alacak şekilde de düzenlenmişlerdir. Böylece *Kitâbu's-saka*, *Risâle-i Hubbazân*, *Fütüvvetname-i Selman Pâk* gibi eserlerin yanında Kâdirî, Rifâî, Bektaşî fütüvvetnamelerine rastlanır. Bu eserlerde fütüvvet, "fetâ" kelimesinden hareketle Kur'an'da kendilerine "fetâ" denilen Ashab-ı Kehf, İbrahim, Yusuf peygamber ve Hz. Adem'e ulaştırılan silsile ile dini, nebevi temele dayandırılır. Ayrıca "elinin emeğini yeme" prensibine binaen bütün peygamberlere bir meslek isnat edilir. Böylece peygamberlerin, Hz. Muhammed'in ve Hz. Ali'nin şahsında teşkilat için sağlam bir meşruiyet zemini oluşturulur.

Ahiler siyasi hadiselerle iştirak ederken, grup menfaatini ve millî menfaatleri göz önüne alırlar. Ahi Evran'ın Kayseri ve Kırşehir'deki faaliyetlerinde Eratna Beyliği'ne karşı hareketinde, Kâdî Burhaneddin'in yanında yer alan Ahilerin tavrında millî menfaatler ön plandadır (Bayram, 1991: 81-85). Moğol istilâsından sonra, Anadolu'da siyasi istikrarsızlığın ve anarşinin ortaya çıkmasıyla, şehirlerde idareyi ele alan ahi reisleri, içtimaî düzeni korumaya yönelik tedbirleriyle toplumun huzur, asayiş ve güvenini temin ederler (İbn Battuta, 1928: I, 203). Bu sosyal fonksiyonlarından dolayı ahiler, Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde önemli rol oynamışlardır (Ergin, 1995: I, 523-524). Nitekim onlar, Ankara'da uzun müddet hâkimiyeti ellerinde tuttukten sonra, Osmanlıların siyasi istikrarı sağlamalarıyla 762/1361'de mücadele etmeksizin şehri Sultan Murad I'e teslim ederler (Köprülü, 1927: 402-403).

Anadolu Ahilerinin özellikle VIII/XIV. yüzyılda cemiyetin nizamını sağlamada, gençlerin eğitime ve üretime katkılarında, meslek gruplarının gelişmesinde önemli faydaları olmuştur (Ergin, 1995: I, 518-520). Bununla beraber IX/XV. yüzyılda devletin imparatorluğa geçiş sürecinde ahilik de değişime uğrar. Bu değişimin süreci ve ne'liği tartışma konusu olmakla birlikte (Kal'a: 61-69) teşkilâtın zamanla bir meslek teşekkülü, lonca hâline geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim Evliya Çelebi'nin naklettiği (2005: I, 355-358) esnaf teşkilatının merasim alayına iştirakiyle ilgili bilgi verdiği meslek grupları arasında rakıcılar, mel'un, uğursuz, yerilmiş esnaf yani meyhaneciler diyerek kırktan fazla meyhaneci esnafından bahsetmesi bunu açıkça göstermektedir. Bununla birlikte ahiliğin bünyesinde ürettiği dini ahlaki değerler ve bunların uygulama alanı olan pratik meslek ahlakı varlığını son dönemlere kadar korumayı başarır. Öte yandan bu dini ahlaki değerlerin köylerdeki müstakil konuk odaları, yaren teşkilâtı, esnaf sahresi, barana, sıra geceleri ve gezek gibi sosyo-kültürel olgularda varlığını günümüze kadar devam ettirdiği anlaşılmaktadır (Er, 1988: 30 vd.; Çağatay, 1989: 142-157; Köksal, 2008: 127-132; Uçma, 2011: 149-160).

Ahi Zaviyelerinin Eğitsel Fonksiyonları

Anadolu'da zaviyeler bir inziva yeri olmayıp çevrede oturan halkın kültürel iletişim içinde oldukları dini, tasavvufi eğitimin verildiği mekânlardır. Bu bakımdan zaviyelerde, medrese eğitiminden uzak göçebe halka, katı kurallardan uzak hoşgörülü bir eğitim verilir. Meslek erbabı ahiler de gündelik işlerinden sonraki zamanlarını geçirmek ve genç çırakların ahlaki eğitimini tamamlamak için zaviyeler kurarlar (Doğru, 1991: 26-27). İş yerlerindeki mesleki eğitim, zaviyelerde görgü kurallarından başlayarak genci hayata hazırlayan, teşkilâtın adap ve erkânını öğretme ve yaşatmayı hedefleyen, çeşitli toplantı ve merasimlerle uygulamalı olarak verilen bir eğitimle sürdürülür. Böylece gençlerin hayat tarzı teşkilâta öğretilen dinî-ahlâkî kurallar ve değerler çerçevesinde şekillenir.

Ahilikte verilen eğitimin gayesi, kendi zihniyetleri doğrultusunda, İslâmî eğitim esaslarıyla uyum içindedir. Bu eğitimin esaslarını;

1. Ferde kendisini tanıma ve tanıtmaya yolunu göstermek,
2. İnsanın fitratını koruyarak şahsiyetli,
3. İyi insan yetiştirmek,
4. Fertteki gizli kabiliyetleri çıkarıp bu kabiliyetlere yön vermek,
5. Sözle davranışı birleştirmek,
6. Evrensel ahlâkî ve tevhit inancını hâkim kılmak,

(Bayraklı, 1980: 262-283) diye sıralayabiliriz.

Bu gayelerle hareket eden ahi teşkilâtının eğitim sistemi şu karakteristik özelliklere sahiptir:

1. İnsan bir bütün olarak ele alınmış, ona yalnız meslekî bilgi değil, dinî, ahlâkî ve içtimai bilgiler de verilmiştir.
2. İş başında yapılan eğitimin, iş dışında yapılan eğitimle bütünleşmesi sağlanmıştır.
3. Köylere kadar uzanan geniş teşkilât yapısı, eğitimin de yaygınlaşmasını sağlamıştır.
4. Sistem, teşkilât esaslarına uymayı kabul eden herkese açıktır.
5. Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esastır.
6. Eğitim süresi bir ömür boyu devam eder.
7. Eğitim ücretsizdir (Ekinci, 1990: 36-37).

Anadolu'daki ahi zaviyelerinde eğitimle meşgul olan ahiye "muallim ahi veya emir" denilir. Ayrıca çocuklara ve gençlere eğitim veren muallimler yanında iş sahibi üstatlar, müderrisler, kadılar, hatipler ve bazı devlet ricali gibi şehrin ileri gelenleri tarafından düzenli olarak dersler verilir. Üstelik bu eğitim mahiyeti gereği her yaşta insanın istifade edebileceği niteliktedir. Zira eğitim, okuyarak, dinleyerek, kardeşlerle, muallimlerle, ahilerle ve pîrlerle beraber yaşayarak verilir. Buralarda öğretilen dini ahlaki kurallar daha sonra tüm toplumun ortak değerleri olarak hayata geçirilmektedir (Köksal, 2008: 115).

Çıraklara gelince, onların mesleki hayatındaki eğitime yönelik olarak iki yol kardeşi ve yol atası tayin edilir. Bunlar, çırağın kabiliyetleri gözetilerek ve ahilerle istişare edilerek

bir merasimle belirlenir. İlgili merasimdeki nasihatlerle başlayan bu eğitimde yol atası ve yol kardeşleri çırağın ustalığa (ahiliğe) yükselineceye kadarki iş hayatında, mesleki olarak yetişmesiyle beraber zaviyede ve hayatın diğer alanlarındaki davranışlarını denetleme, gözetleme ve eğitimiyle de sorumludurlar (Ekinci, 1990: 25-26).

Bunların dışında ahilikte teşkilatın tabii üyesi gaziyânın yanında üyelerin kendilerini korumak ve ihtiyaç olduğunda sefere çıkabilmeleri için savaş sporları da öğretilirdi. Bu bağlamda zaviyelerde kılıç, gürz, vb. silahları kullanmak, ok atmak, ata binmek, güreş gibi sporların öğretildiği bilinmektedir (Ergin, 1995: I, 518). Bu sporlar öğrenilirken gençler yiğitlik, cesaret, dürüstlük, mertlik, yardımseverlik, cömertlik gibi ahlaki değerleri tecrübe ederek öğrenirlerdi (Köksal, 2008: 119). Bunun en somut göstergesi güreş, atıcılık, binicilik gibi sporlarla ilgili dua, deyiş ve geleneklere yansıyan uygulamalardır.

Fütüvvetnamelerde ve Ahi zaviyeleriyle ilgili kaynaklarda verilen bilgilerde doğrudan kadınlara işaret edilmemekle birlikte Aşıkpaşazâde'nin zikrettiği Baciyân-ı Rûm zümresinin burada zikredilen diğer zümrelerle birlikte ahilikle de ilişkisi olduğu söylenebilir (Köprülü, 1991: 93-94). Nitekim Ö. L. Barkan'ın zaviye vakıflarına dair *Defter-i Hakânî*'ler üzerinde yaptığı araştırmada (1942: 302, 320), Kız Bacı, Ahi Ana, Ahi İslâm zevcesi Ahi Fatma, Sakari Hatun, Hacı Fatma gibi zaviye sahibi kadınlara rastlanması dikkate değerdir. Öyle anlaşılıyor ki bu durum Anadolu'daki tasavvuf geleneğinde gördüğümüz "ana bacı" tabiriyle ilişkilidir. Zaviye sahibi erkeklerin vefatından sonra işleri yürütecek ehil bir mirasçıları yoksa işler doğrudan eşlerine kalmakta böylece kadın zaviye sahipleri karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda her ne kadar kadınlar zaviyelerdeki çeşitli toplantılara katılmasalar bile evlerinde çocuklarının ilk terbiyecisi ve eşlerinin en büyük destekçisi olarak hayatlarını sürdürdükleri söylenebilir. Nitekim Hz. İbrahim'in eşi Sara'nın konuk ağırlamakta eşine yardım ettiği anlatılarak "*Pes ahilerin avratları gerek kim hizmetkâr ola*" (Burgâzî, 1953-54: 118) denilmektedir.

Kadınların Baciyân-ı Rûm adıyla örgütlü bir yapı oluşturduğu varsayımından hareketle onların kendi tabiatlarına uygun örmecilik, dokumacılık, süt ürünlerinin değerlendirilmesi ve bazı zirai işlerde aktif olarak çalıştıkları öngörülebilir. Bu süreçte de onların kendilerinden daha yaşlı olan bacılar tarafından enformel bir şekilde eğitildiğini söyleyebiliriz. Yine Evhadüddin Kirmani'nin kızı Amine'yi eğitim için Şeyh Şihabuddin'e göndermesi ve kızın Şeyh'in yanında uzun yıllar kalması (Bayram, 2012: 154-157), imkânı olanların kız çocukları için özel hocalar ve muallimler tutup onların dini ve ahlaki terbiye almalarını sağladıkları anlaşılmaktadır.

Öte yandan Ahi zaviyelerinde suçluların da terbiye edildiğini Evliya Çelebi'nin (2005: 316) şu haberinden anlıyoruz: "*İstanbul'un dört mevleviyet yerinde on iki mahallede debbağ kârhaneleri vardır. Bunların içinde nice şahbaz işçiler vardır ki âdem ejdarhasıdır. Eğer içlerine bir kanlı yahut bir haricî düşse asla hâkime teslim etmezler. Ol kanlı erenlerin elinden halas dahi olamaz. Biçareyi köpek necisi idman etmeye tayin ederler; ister istemez tâib (tövbekâr) ve tâhir (temiz) olup nihayet bir kâr sahibi olur*". Burada suçluların korunmasından öte, ahilerin himayesine sığınanların konuk olarak algılandıklarını, ancak kimliğinin öğrenilmesinden sonrada eğitimine girildiği anlaşılmaktadır. Böylece ahilerin suçluları ıslah ile cemiyete tekrar kazandırma yolunu günümüzden çok önce uyguladıklarını söyleyebiliriz.

Fütüvvetnameler zaviyelerdeki sohbetler esnasında okunan eserlerle ilgili şu bilgiyi verir: “*Kelâmullah-i Teâlâ ve ehâdis-i enbiyâ ve menâkıbât-ı evliyâ ve muâmelat-ı sulehâ ve evsâf-ı müzekkâ ve sergüzeşt-i şühedâ ve nispet-i ahıbbâ ve letâyif-i zurefâ ve esrâr-ı fukarâ ve sülûk-i suvefâ ve belâğât-ı şuarâ okunup semâ u safâ olunduktan sonra mahfile işaret olunur*” (Seyid Hüseyin, 1955-1956: 94; Razavî: 39a). Bu bilgi bize, ahi zaviyelerinde akşam yapılan toplantılarda okunan kitaplar ve eğitim-öğretim müfredatıyla ilgili bir fikir verebilir. Buna göre, kişinin bilgi ve görgüsünü artıracak şekilde Kur’an ve hadis ile başlayan okumalar, evliya menkıbeleri, salihlerin davranış ve vasıfları, şehitlerin maceralarını anlatan Cenknemeler, meslek erbâbının silsile ve seyr-i sülûkunu nakleden Silsilename ve Şecerenameler, ibretlik sûfi anlatıları, hikmetli bilgiler, şiirler, ahiliğin el kitabı mahiyetindeki âdâb ve erkânı açıklayan Fütüvvetnamelerin okunduğu anlaşılmaktadır.

Ahilikte beden, zihin ve karakter eğitimine şahsiyet-duygu-düşünce ve karakter bütünlüğü içinde yaklaşılr. Böylece bireyin kendini tanıyarak gizli yeteneklerinin açığa çıkarılması, şahsi kabiliyetlerinin geliştirilmesi, eğitim sürecinde öğrendiği dini ahlaki değerlerin davranışlarına yansımaları hedeflenir (Kaya, 2013: 45-46). Bugün toplumumuzdaki ahlak problemlerinin çözümünü bu eğitim uygulamasında saklıdır. Zira dini-ahlaki değerler bir taraftan teorik olarak öğretilirken diğer taratan uygulamalı olarak gösterilmekte, bu uygulamaların bireydeki yansımaları hem bizzat birey tarafından hem de meslek çevresi ve zaviyedekiler tarafından oto-kontrol sistemiyle takip edilmekte ve adeta kendiliğinden tabii bir süreçle bireyde tezahür etmektedir. Ahilikte gerek mesleğin icra edildiği dükkân, atölye vb. yerlerde gerekse zaviyelerde eğitim verilirken formal ve informal eğitim farklı metodlarla uygulanmaktadır. Bunlar gözlem, tedricilik, isticvab, örnek şahsiyet gösterme, sohbet, nasihat, telkin, darb-ı mesel, emr-i maruf nehy-i ani’l-münker ve sema gibi metodlardır (Erken, 2008: 107-112; Kaya, 2013: 47-49).

Ahiliğin Eğitiminde Dini-Ahlaki Değerler

Ahiliğin örnek insan yetiştirme çabası çıraklıkla başlar, teşkilattaki hiyerarşik yapılanmaya bağlı olarak en üst seviyeye kadar devam eder. Buna bağlı olarak her kademedede yer alanların uyması gereken kurallar ve ulaşması istenen ahlaki olgunluk detaylarıyla belirlenip kayda alınarak Fütüvvetnameler vasıtasıyla sonraki nesillere ulaştırılır. Bu, Anadolu’yu yurt edinen Türklerin yerleşik hayata geçişleri ve milletleşme süreçlerinin inşası, adeta toplumun yeniden oluşturulma çabasıdır. XIII. yüzyılda yazılan Arapça ve Farsça *Fütüvvetnâmelerde* fütüvvet teşkilatı özelinde dile getirilen esaslar aynı dönemden itibaren Türkçe yazılan Fütüvvetnamelerde ahiliğe nispet edilerek, talip/çırak, miyanbeste/kalfa, ahi/usta esası dikkate alınarak açıklanmaya başlar. Buna göre, fütüvvet ehli üstadlığa yükselinceye kadar 740 kuralı öğrenmesi gerekir. Ancak bu kurallar alt alta yazılarak sıralanmak yerine, eserlerin değişik bahislerine serpiştirilerek didaktik bir şekilde okuyuculara, dinleyicilere ve uygulayıcılara öğretilmeye gayret edilir. Bunların herkes tarafından bilinmesi gereken asgarî kısmı ise 124 bin peygamberden mülhem 124 kural olarak çoğu kere “sual-cevap” fasıllarında yer alır. *Burgazî Fütüvvetnâmesi*’nde (1953-1954: 138-142) bütün insanların gündelik hayatta uyması gereken yataktan kalkmadan başlayıp tekrar yatmaya kadar, yemek yemek, su içmek, söz söylemek, söz dinlemek, elbise giymek, evden çıkmak, yolda yürümek, mahallede yürümek, pazarda yürümek, bir şey satmak, bir şey almak, oturmak, misafirlik, adam çağırma, ayakkabı çevirme, beyler yanına varmak, hasta ziyareti, taziye, türbe ziyareti,

teferruce çıkma, tuvalet ve banyo adabı vb. alt başlıklarla sıralanır. Böylece bireyin, edepli, israftan kaçınan, insanlara saygılı, büyüklerine hürmetkâr, küçüklerine şefkatli, hastaları, yaşlıları, ihtiyaç sahiplerini ihmal etmeyen, geçmişlerini unutmayan, çevresine duyarlı olması amaçlanır.

Yine ahilik yolunun vazgeçilmez şartları XIII. yüzyılda (Gülşehrî, 1957: 199; Burgazi 1953-1954: 132-133) üçlü olarak sıralanırken XVI. yüzyılda yediye çıkar (Seyyid Hüzeyin 1955-1956: 92; Razavi: v. 16a-17b) “*Pes fütüvvette erenlere gerekdir ki üzerine yedi kapıyı bağlaya ve yedi kapıyı açsın ve yedi bağlamanın ve açmanın kişiye hakikati budur:*

1. Cimrilik kapısını bağlaya, cömertlik kapısını açsın,
2. Kahır kapısını bağlaya, kanaat ve rıza kapısını açsın,
3. Hırs u heva kapısını bağlaya, lütf kapısını açsın,
4. Tokluk ve lezzet kapısını bağlaya, açlık ve riyazet kapısını açsın,
5. Halktan eminlik kapısını bağlaya, Hak'tan yana tevvekkül kapısını açsın,
6. Herze ve hurâfet söylemek kapısını bağlaya, zikr ve tilâvet kapısını açsın,
7. Şeytan fiilleri kapısını bağlaya, Allah'a ait fiiller kapısını açsın.”

Ahinin kapısının açık olması, insan olarak küçük-büyük, genç-ihtiyar, zengin- fakir Türk-Acem, Alevî-Sünnî, Hristiyan-Müslüman, demeden yani inançlarını, etnik kimliklerini dikkate almadan herkese kapısını açık tutmak, herkesle ilgilenmek, herkese yardımcı olmak demektir. Ahnin açık olması dürüstlüğe, doğruluğa, güvenilirliğe, namusluluğa, yapılan işin sağlam ve faydalı oluşuna işaret eder. Sofra bağının açık olması ise yedirip içirmeye, misafirperverliğe, cömertliğe işaret eder. Tıpkı peygamberler ve sahabeler gibi ahilerin de sofralarından misafir eksik olmaz. Ahi zaviyelerinin kuruluşu ve işleyişi cömertlik ilkesine dayanır ve asıl fonksiyonu gelene-gidene hizmet etmektir. Zaviye kapısına kim gelirse gelsin en az üç gün karşılıksız misafir edilir. Her çalışan kazancının bir kısmını (aidat gibi) zaviyeye getirir. Burada toplanan para, zaviyeye gelen misafirleri ağırlamak başta olmak üzere değişik ihtiyaçlar için kullanılır. Bu ihtiyaçlar arasında periyodik zaviye toplantıları, önemli kutlamalar, ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik harcamalar vardır. Esnaf loncalarında ise toplanan paraların önemli bir kısmı esnaf sandıklarına dönüştürülerek yeni dükkân açanlara sermaye, esnafa kredi ve destek olarak kullanılır.

Dilin bağlı oluşu demek, kişinin gerek alış-verişinde, gerekse başkaları hakkında her türlü yalan dolan, hile, haset, iftira, dedikodu vb. eylemleri işlemekten kaçınması demektir. Gözün bağlı oluşu kişinin hırsızlık, dolandırıcılık, gasp vb. türlü haramları işlemekten kaçınmasını, başkalarının ayıp ve kusurlarını görmezlikten gelip örtmesini, kendisiyle meşgul olup başkalarını görmemesini ifade eder. Belin bağlı oluşu ise Türk toplumunun bütün hassasiyetiyle üzerinde durduğu namusluluk esasıdır. Bu esas, toplumun en küçük birimi olan aile düzeninin sağlanmasına, devamlılığına ve neslin korunmasına yönelik olarak önemli bir ahlaki ilkedir.

Anadolu'daki ahi zaviyelerinde eğitim, medreselerden farklı olarak geniş bir perspektifte sunuluyordu. Bir genç kendisine uygun her mahfil, toplantı ve eğlenceye katılabilir ve buralarda yeni şeyler öğrenirdi. Bu usul, zaviyelerdeki çırak-ahi ilişkisinin, medreselerdeki

hoca-talebe ilişkisinden çok daha farklı bir boyutta gelişmesine de sebep olmuştur. Esasen bir gence verilmeye çalışan dini ahlaki değerlerin ilk örneklerini bu ilişkide bulabiliriz. Anadolu'ya fütüvvet elçisi olarak gelen es-Sühreverdi'nin eserinde çırak için "terbiye" tabiri kullanılarak bu ilişkisin esasları şöyle sıralanır (1973: 134-144):

1. Terbiye, ahisinin sözünü dinlemeli, asla sözünden çıkmamalıdır.
2. Terbiye, ahisi yanında edebe muhalif iş yapmamalıdır (tükürmek, sümürmek, gülmek vs.).
3. Terbiye, ahisini can-ı gönülden sevip, ona yakınlık duymalı, yakınlık göstermelidir.
4. Terbiye, ahisi kendisine menfi bile davransa sabredip ondan yüz çevirmemelidir.
5. Terbiye, bir ahiye bağlanmalıdır. Sonra ondan yüz çevirip başkasına bağlanmamalıdır. Eğer böyle yaparsa terbiye de, onu hizmete kabul eden ikinci ahi de teşkilattan atılır.
6. Terbiyeye, ahiden önce kendisini kötülüklerden koruyacak bir yiğit gerekir, yiğit onu ahiye ulaştırır. Ahi de onu şeyhe ulaştırır.
7. Terbiye, zaviyede kendisine ait yere oturmalı, ahisine sırt dönmemeli ve edepli davranmalıdır.
8. Terbiye, bulunduğu şehirde ahlâkı, temizliği ve davranışlarıyla halk tarafından tanınip sevilmelidir.
9. Ahi, terbiyesine öğreteceği şeyi kendi yapmalı ki terbiyesi de görüp öğrenmelidir.
10. Ahi, terbiyesine dini ilmihâl bilgilerini, bilhassa namaz ibadetinin erkânını öğretmelidir.
11. Ahi, terbiyesini öyle terbiye etmeli ki, görenler kendisini hayır dua ile yâd edeler.
12. Ahi, terbiyesine hayatında kullanabileceği usul ve anlayışı vermelidir.
13. Ahi, terbiyesini tedricen ve ona gerekli şeylerin hepsini kâmilten öğretmelidir.
14. Ahi, terbiyesini daima ve her yerde murakabe etmelidir.¹

Bu prensipler benzer şekilde XIII. yüzyılda yazılan Nâsırî (1949-1950: 15, 319) ve Burgâzî (1953-1954: 127-129) Fütüvvetnamelerinde de yer alır ve bu esasların dini ahlaki kaynakları, metin içinde verilir.

Bu prensiplerde öncelikle bir işe, mesleğe talip olan gencin ustasını gönülden sevmesi, onun sözünden ayrılmaması, edepli davranması, ustasının sert tavırları karşısında sabretmesi, bir başka usta aramaya gitmemesi, iş yerinde ve zaviyede edep dairesinde hareket etmesi istenmektedir. Ahi/ustadan ise öncelikle, uygulamalı bir eğitim, asgari dini bilgilerin öğretimi ve takibi, tedrici ve tam bir eğitim, iş yerinin dışında da çırağın takibi ve murakabesi ve tüm insanlar için örnek olacak bir bireyi yetiştirmesi öngörülmektedir.

Nitekim ustasıyla ilişkisinin yanında sadece mesleğe ve teşkilata ilk defa girmeye niyet eden gençte bulunması gereken vasıflar şöyle sıralanır: "*Zâhiri ve bâtınıni yaramaz şeylerden temizlemek, Allah'ın emrine ve Hz. Muhammed (sav)'nin şeriatine uymak, bütün müminler için hayır düşünmek, gözünü ve eteğini haramdan korumak, nefsi ölü, gönüli diri olmak,*

¹ Sühreverdi'nin metni Farsçadan çeviridir. Diğer metinler Osmanlıca'dır. Bu alıntı ve bundan sonraki alıntılarda metinler günümüz Türkçesine uygun olarak imla edilecektir.

dili açık, gözü bağlı olmak, dili her zaman zikrullahda olmak, gönlü Hakk'ı istemek, nefsi, "Ölmeden önce ölmek" mertebesinde olmak, üstadına isyankâr olmamak. doğru sözden ayrılmamak, hak ve adalet üzere olmak, daima nefesine kahretmek, büyüklere hizmet etmek, küçüklere şefkatli davranmak, dostlara tevâzu göstermek, düşmanlara tahammül etmek, dervişlere cömertlik etmek, dostluğu ve düşmanlığı Allah için yapmak, ulemaya hürmet etmek, yol kardeşlerine nasihat etmek, cahillerden uzak durmak" (Seyyid Hüseyin, 1955-1956: 102-103):

Çıraklık yapan genç belli bir olgunluğa geldikten sonra kendisine bir yol atası ve iki yol kardeşi belirlenir. Bunun için yapılan merasimde gence verilen nasihatler de dini ahlaki değerleri içermektedir: "Büyüklik Allah'ın işleri içindir, şefkat Allah'ın mahlukatı içindir. Dünyada müsamaha içinde, ahirette şefaate içinde ol. Ey oğul nereye gidersen izzet ve hürmet ile git; nereye oturursan edep ile otur; ne söz söylersen hikmet ile söyle, yoksa kulak ver, dinle; durduğun zaman hizmet ile dur" (Seyyid Hüseyin, 1955-1956: 96). Bundan sonra üstadı, yol atası ve yol kardeşleri şu nasihatleri verir:

"Üstadın üç nefesi: 1. Zâhirin pâk, bânının sâk/uyanık et, 2. Pîr-i Hüdüâ'yı gökçek bil, 3. Pîr nazarında hizmet et.

Yol atasının üç nefesi: 1. Şeriatın dilin şehâdetinde olsun, 2. Tarikatta elin sehâvette olsun, 3. Hakikatte ayağın ibadette olsun.

Sağ yol kardeşin üç nefesi: 1. Şeriat od/ateşdir. Zira çerağı ondan yakarlar, görmediğini gösterir, her kişiye miktarını bildirir, pişmeyi pişirir. 2. Tarikat yeldir yel nefestir, nefes ikrardır, ikrarı olmayanın imanı yoktur. 3. Marifet sudur, murdarı su ile yıkarlar, pak olur. Abdest alıp namaz kılmaktır. Hakikat topraktır. Benlikten geçip özünü ölü gibi bilip yetmiş iki millete bir nazarla bakmaktır.

Sol yol kardeşin üç nefesi: 1. Bir işaretir, el içinde şeriat emrinde şehadet kelimesine işaretir. Kelime-i şehâdet imanun seccadesidir, 2. Tarikatta şehâdetin nuru imandır, 3. Hakikatte amentübillah demektir, yani canı gönülden iman getirdim, ahdimden dönmem, demektir." (Millet Ktb., Şer'iyye 900: 39b-40b).

Seyyid Hüseyin (1955-1956: 102-103), bu vasıflardan sonra ahilikte olgunluğa ulaşmak için yüz otuz iyi haslete sahip olunması gerektiğini ifade etmekle birlikte bu vasıfların otuz üçünün sıralar: "Sözünü bilip söylemek, vefa yolundan ayrılmamak, kerem göstermek, gökçek suretli olmak, tatlı dilli olmak, lütf ile ve iyilikle muamele etmek, dostluğu Allah için olmak, düşmanlığı Allah için olmak, kendine kötülük edene iyilik etmek, tevazu ehli olmak, tekebbür etmemek, ataya ve anaya izzet etmek, gybeti terk etmek, sâlih olmak, komşulara iyilik etmek, ahde vefa etmek, kötülerden uzaklaşmak, dostlarıyla sohbetinde bulunmak, şefkat ehli olmak, dervişlere hor bakmayıp onları hoş tutmak, kimsenin malına tamah etmemek, sabır ehli olmak, şükür ehli olmak, daima halka faydası dokunmak, öfkesine hâkim olmak, suçluya rifat ile muamele etmek, uzleti sevmek, sır saklamak, ayıp örtmek, sâlihleri hoş tutmak, dinini korumak, nerede olursa olsun Hakkı görmek, kimseyi incitmek."

Ayrıca eğitimini tamamlayıp mesleki ve ahlaki olgunluğa erişen usta/ahi adayının "cömert olması, gündelik ibadetlerini ihmal etmemesi, hayâ sahibi olması, dünyaya tamah etmemesi,

helalinden kazanması, bilgi sahibi olması ve beyler kapısından uzak durması” (Burgâzî 1953-1954: 124-127) gerekir. *Fütüvvetnâmelerde* bu esaslar tek tek ayet ve hadisler esas alınarak açıklanır ki ilk iki kural dinin temel iki ibadetiyle doğrudan ilgilidir. Ahilikte cömertlik ilkesi zekât, sadaka vb. başkalarına yardımı içeren malî ibadetleri de içermektedir. Buna göre ahi çalışır, iki kazanır; kazancının birini ailesinin geçimine, birini ihtiyaç sahiplerine ayırır. Böylece ahi toplumda, çalışıp kazanan, asalak olmayan, paylaşmayı bilen, başkalarının, fakirin, muhtacın yetimin hakkını gözeten bir şahsiyet olarak öne çıkar. Yukarıda da geçtiği gibi eğitimin başından itibaren namaz kılmaya vurgu yapılması, ahilikte gündelik ibadetlere verilen önemi ve bu ibadetlere bağlı olarak hayatın daha düzenli, ilkeli yaşanmasının gerekliliğini göstermektedir. Bu düzende, ahi, mesleğin gerektirdiği bilgi birikimine sahip, kimseye dalkavukluk etmeden bileğinin hakkıyla işini yapan, helalinden kazanan ve dünya malına meyletmeyen, hayâ sahibi ve cömerttir. Bütün bu vasıflar dikkate alındığında Eflatun, Farabî vb. filozofların tasavvur ettiği mükemmel huzurlu toplum kendiliğinden oluşacağı aşikârdır. Gerçekten de cömert olan insan paylaşabilen insandır. Paylaşabilen insan ise ötekilerle bütünleşebilen ve herkesle barışık yaşayan insandır. Herkesle barışık olan insan ise huzurlu ve mutlu insandır.

Ahilik yoluna girmek için iyi hasletler yanında, kişiyi ahilikten düşüren, teşkilattan uzaklaştırılmalarını gerektiren kötü davranışlar ve haramlar da *Fütüvvetnâmelerde* yer alır. Bunlar: “İçki içmek, zina etmek, livâta etmek, gammazlık etmek, münafıklık, büyülenmek, yavuz gönüllü olmak, hasetlik, buğz ve kin tutmak, kasten yalan söylemek, sözünde durmamak, vaadinden hulf etmek, emanete hıyanet etmek, nâmahreme şehvetle bakmak, bir kimsenin aybını istemek, adam öldürmek, kumar oynamak, cimri olmak, hasislik etmek, hırsızlık etmek, bühtan kılmaktır” (Seyyid Hüseyin, 1955-1956: 110-112) diye sıralanmıştır.

Fütüvvetnâmelerde Ahilik yolunun gereği ilkelerde olduğu gibi bu kötü fiillerle ilgili olarak da Kitap ve sünnetten deliller sıralanır. Bu kötü fiillerden birisini işleyen teşkilattan atılması için suçun sübutu, tekrarı vb. durumuna göre çeşitli yaptırımlar uygulanır. Ahiliğin esnaf loncalarına dönüşmesinden sonra bu yaptırımlar esnafa yönelik olarak malın üretiminden satışına kadar kalite kontrolü, müşteri hizmetleri vb. konularda devam eder. “*Pabucun dama atılması*” özdeyişi bu uygulamaların sembolik anlatımından dilimize yadigâr kalan güzel bir deyimdir.

Çeşitli gerekçeleri belirtilerek kâfirler, münafıklar, münecimler, içki müptelâsı olanlar, tellâklar, tellâllar, çulhalar, kasaplar, cerrahlar, avcılar, bidatçiler, madrabazlar, muhtekirler (Seyyid Hüseyin 1955-1956: 109-110) ahi teşkilatına alınmazlar. *Fütüvvetnâmelerde* yapılan izahlarda burada zikredilen zümrelerin inanç ve ahlaki zafiyetle ilgili teşkilata alınmadıkları anlaşılmaktadır. Zira bunların bir kısmı, farklı meslek grupları olarak pirleriyle birlikte sıralanırlar. Dolayısıyla bu meslek sahiplerinin tamamen teşkilât dışında tutulmasından öte onların meslekî davranışlarıyla doğrudan ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin ahiliğe alınmayan cerrah için; “*insanların hasta olup kendisine muhtaç olmasını isteyen*”, avcı için “*ihtiyacı olmadığı halde keyfî olarak avlanan ve hayvanlara zulmeden*” (Burgâzî, 1953-1954: 123; Seyyid Hüseyin, 1955-1956: 110) izahı getirilir ki, bu açıklamaların dışında kalan cerrahlar ve avcılar teşkilata kabul edilmişlerdir.

Bütün bu kurallar Ahilikte, tâlip için gerekli temel dersleri esas alan sistemli bir programla beraber teşkilât içindeki çeşitli toplantı ve merasimlerde pratik olarak verilerek, teşkilât adap ve erkânını öğretme ve yaşatma hedeflenir. Teşkilât mensubunun hayat tarzı, kendisine öğretilen dinî-ahlâkî kurallar doğrultusunda şekillenir. Böylece ahiliğe mensup bir birey tevhid ilkesinden başlayarak hikmet, adalet, iffet, şecaat gibi ilkeler çerçevesinde sevgi, saygı, itaat, bağlılık, doğruluk, vefa, sebat, sabır, istikrar, uygulama ve örnek olma, otokontrol gibi daimi ve evrensel değerlere sahip olur (Kaya, 2013: 55-58). Böylece kişi, evrensel ahlâk ve tevhit inancına bağlı, kendisini tanıma ve tanıtmaya yolunu bilen, kabiliyetlerini kullanabilen, insanlık fitratını koruyan, başkalarına yararlı ve diğerkâm şahsiyetli ve iyi insan olur.

Ahilik Değerlerinin Günümüzde Uygulanabilirliği

Ahiliğin Anadolu'da sivil bir yapılanma olarak göçebe ve yerleşiklikle Türklüğün milletleşme sürecine doğrudan katkı sağlayan kadim bir gelenek olduğunu ve bu geleneğin münhasıran esnaf teşkilatının ötesinde toplumun her kesimine yönelik üstün değerler yumağına sahip olduğunu belirledikten sonra bu değerlerin bugüne taşınması ve uygulanabilirliğini ele alabiliriz.

Günümüz toplumunda gencinden yaşlısına, eğitimlisinden cahiline, köylüsünden şehirlisine hemen her kesimde önemli bir ahlak/ahlaksızlık problemimizin olduğu çeşitli mahfillerde dile getirilmektedir. Bu konuda tarihin derinliklerinden gelen bazı problemlerin yanında modernizmin getirdiği sosyal problemlerin varlığı da göz ardı edilemez. Kimi zaman yeni neslin yetişme sürecinde yeni bir ahlak felsefesi ve ahlak eğitime, bunun için de ahlaka dair eslere ihtiyaç olduğu vurgulanır. Konumuz bağlamında yeni şeyleri keşfetmek yerine, geleneğimizdeki değerleri ve uygulamaları dikkate alarak, ancak bunları günümüz sosyal şartlarında güncelleyip yeniden yorumlayarak bu problemlerin çözümüne katkı sağlanabilir kanaatindeyiz.

Bunun için öncelikle tevhid ilkesini sahih din anlayışı çerçevesinde doğru okuyup doğru özümsememiz gerekir. Akıl ve Kur'an eksenli bir uluhiyet anlayışını, Allah-alem, Allah-insan ilişkisini bilgiye dayalı, doğru ve dengeli bir paradigma ile ifade ettiğimizde deizmden başlayarak, ontolojik ve kozmolojik itikadi sorunlarımızı büyük ölçüde çözebiliriz. Bu okumada, Allah'ın müteal/aşkın varlık olarak mutlak yaratıcılığını kabulle beraber bu dünyayı insana müsahhar kıldığını, insanın bu dünyayı imar etmesinin bir kulluk görevi olduğunu, bunun içinde çok çalışıp çabalaması gerektiğinin bilincinde olması gerekir. Çünkü bu dünyada yapılanların ahirette bir karşılığı vardır ve kişi yaptıklarından sorumlu olarak hesaba çekilecektir. Bunu yaparken her şeyden önce insana saygı göstermesi gerekir. Bunun da hareket noktası kişinin kendini tanımasından geçer. Zira kendini tanıyan kişi diğer insanların da kendisine benzer kabiliyetlere sahip olduğunun farkında olarak onlara saygı gösterir, değer verir. Bundan sonra Allah'ın, kâinatı yaratışının hikmetlerini araştırmaya gireriz. Eğer gerçek kulluk şuuru bu arayış insana ve topluma hayırlı olmaya dönüşür. Nasıl bir insanı öldüren tüm insanlığı öldürmüş gibiyse bir insanı kurtaran da tüm toplumu kurtarmış gibidir (Maide, 5/32). Ayetin ifade ettiği anlamdan hareket edersek, her bireyin topluma faydalı olmak için kendisine düşen sorumluluğu en iyi şekilde yapmasının gerekliliği ortaya çıkacaktır.

İşte bu sorumluluğun uygulaması bağlamında Ahilik kurumunun mesleki ve ticari ahlakı ön planda tutan ilkelerini ve değerlerini hatırlamak, çağdaş sentezler üretmek ve kökü Türk kültüründe olan zenginliği XXI. yüzyıla taşımamız gerekir. Çünkü Ahilik birey ve toplum terbiyesini esas alan, halk kültürü içinde eğlenebilecek kadar dünya ile iç içe yaşayan ancak dünyaya mihnet etmeyen, gündelik ibadetlerinde titiz davranan, kimseye yük olmadan çalışıp helalinden kazanan, cömertliği, başkalarına faydalı olmayı ilke edinen, paylaşmasını bilen bir dünya görüşü sunar. Bu dünya görüşüyle ahiler, göçebe toplulukların kabalık ve hoyratlıklarını törpülerken, şehir kültürünün monoton ve sıradanlaşan hayatını dinamize etmeyi başarmışlardır. Onlar, cami ile ev arasına ya da kişilerin vicdanına sıkıştırılan şekilsel ve afakî bir dinî ve ahlakî algılamaya yerine hayatın her yerinde canlı canlı yaşanan aktif bir dinî ve ahlakî algılamaya sahiptirler. Esasen yukarıda ifade ettiğimiz yaren geleneği, sıra geceleri, baranalar, gezekler vb. Anadolu'da yer yer devam eden gelenekleri dikkate aldığımızda yapılması gereken şey bunların modern şehir toplumuna uyarlanmasıdır.

Bu bağlamda özellikle son dönemde sayıları giderek artan sivil toplum örgütlenmesini gençleri de içine alacak ve onları uygulamalı bir şekilde eğitecek programlar ve projeler üretilebilir.

Yeni yetişen nesillerin günümüzde dijital sanal bir dünya ile baş başa yaşayıp sanal dünyadan ciddi tehditlere maruz kaldıklarını dikkate alırsak, gençlere kolayca ulaşılabilecek web sayfaları, yerli ve milli arama motorları, dijital oyunlar üretmeli, dini, ahlaki ve milli değerlerimizi öğretecek her türlü teknik kullanılmalıdır.

Örgün eğitim programlarımızı da benzer şekilde güncelleyip gençlerimizi yaratıcı, uygulanabilir ve yaşanabilir bilgi ve tecrübeyle donatarak yetiştirmemiz gerekir.

Bunlar için her şeyden önce sağlam bir siyasi iradenin konulması, yeni düzenlemelerin deneme-yanılma yönteminin ötesinde iyi planlanmış ve en üst kademedeki en alt kademeye kadar uyulan ve uygulanan nitelikte yürürlüğe konulması gerekir.

Sonuç olarak günümüzde sahip olmamız gereken mesleki ahlakı, kendi tarihimizi, kendi kültürümüzü, kendi dinî ve millî değerlerimizi yeniden okuyarak rahatlıkla elde edebiliriz. Bu konuda bizim geleceğimizde çok güzel, ulvî, dinî ve ahlakî değerlerimiz mevcuttur. Yeter ki sahip çıkmasını ve uygulamasını bilelim. İşte güzel bir örnek:

<i>İnsanları ayırma ha!</i>	<i>Hepsine adil ver hakkın</i>
<i>Hayırlıdan ayrılma ha!</i>	<i>Her şeyin söyle gerçeğin</i>
<i>Etrafına dostluk saç ha!</i>	<i>Eser kalır, sen gidersin</i>
<i>İyi belle unutma ha!</i>	<i>Önce hizmet sonra sensin</i>

(Denizli Babadağ Çarşı Duası)

Kaynakça

- Barkan, Ö. Lütfi (1942). İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri Ve Zaviyeler, Vakıflar Dergisi, cilt II, 279-304.
- Bayraklı, Bayraktar (1980). İslâm'da Eğitim, İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı yayınları.
- Burgâzî (1953-1954). Burgazi ve Fütüvvetnamesi, (haz. Abdülbaki Gölpınarlı) İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesi Mecmuası, cilt XV (1-4), 1953-1954.
- Cahen, Claude (1986). İlk Ahiler Hakkında, çev., Mürsel Öztürk, Belleten, cilt: L (197), 591-601.
- Çağatay, Neşet(1989). Bir Türk Kurumu Olan Ahilik. Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları.
- Doğru, Halime (1991). XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağında Ahiler ve Ahi Zaviyeleri. Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.
- Eflâki, Derviş Ahmed (1989), Âriflerin Menkıbeleri. I-II, çev. Tahsin Yazıcı. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı yayınları.
- Ekinci, Yusuf (1990). Ahilik ve Meslek Eğitimi, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı yayınları.
- Er, Tülay (1988), Simav İlçesi ve Çevresi Yaren Teşkilâtı, Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları.
- Ergin, Osman Nuri (1995). Mecelle-i Umûr-ı Belediye. I-V, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi yayınları.
- Erken, Veysi (2008). Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik. Ankara: Berikan yayınları.
- Evliya Çelebi 2005. Seyahatname. (haz. S. Ali Kahraman-Yücel Dağlı ve diğerleri).İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fütüvvetname. Millet Kütüphanesi., Şer'iyeye 900. 44 vr.
- Gemici, Nurettin (2010). Ahilikten Günümüze Meslek Eğitiminde Model Arayışı ve Sonuçları, Değerler Eğitimi Dergisi, cilt 8 (19), 71-105.
- Hartburtî, Ahmed b. İlyas (1949-1950). Tuhfetü'l-vesâyâ. (Gölpınarlı, İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet teşkilatı içinde), İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesi Mecmuası, cilt XI (1-4), 121-131, 205-231.
- Hoca Can Bursevî. Fütüvvetname. Milli Kütüphane, Yazma A 870.
- İbn Battûta, Şerafeddin Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah et-Tancı (1928). Tuhfetü'n-Nuzzâr fî Ğarâibi'l-Emsâr. I-II. Kahire.
- İbn Bibî (1957). el-Evâmirü'l-alâiyye fî umûri'l-alâiyye. (neşreden: A.Sadık Erzi-Necati Lügal) Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları.
- Kahle, Paul (1933). Ein Futuwwa Erlass des Kalifen en-Nâsır aus dem jahre 604 (1207). Festschrift Max Freiherrn von Oppenheim. Berlin.
- Kal'a, Ahmet (1998). İstanbul Esnaf Tarihi Tahlilleri İstanbul Esnaf Birlikleri ve Nizamları I, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi yayınları.
- Kaya, Umut (2013). Değerler Eğitiminde Bir Meslek Teşkilatı: Ahilik, Değerler Eğitimi Dergisi, cilt 11 (26), 41-69.
- Kayaoğlu, İsmet (1981), Halife en-Nasır'ın Fütüvvete Girişi ve Bir Fütüvvet Buyruktusu, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt XXV, 221-229.

- Köprülü, M. Fuad (1927). Ankara ve Ahiler, Hayat Mecmuası, cilt I (21), 401-406.
- Köprülü, M. Fuad (1991). Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, 4. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu yayınları.
- Nâsırî (1949-1950). (Gölpınarlı, İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet teşkilatı içinde), İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesi Mecmuası, cilt XI (1-4), 181-203, 311-352.
- Razavî, Muhammed b. Seyyid Alaaddin el-Hüseyin. Fütüvvetname-i Kebîr. Millet Kütüphanesi Şer'iyye 902, 69 vr.
- Seyyid Hüseyin (1955-1956). Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnamesi, (haz. Abdülbaki Gölpınarlı) İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesi Mecmuası, cilt XVII (1-4), 27-155.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şihabuddin Ömer (1973). Fütüvvetname, Resâyl-i Civanmerdân içinde. haz. Murtaza Sarraf. Tahran: Kismet-i İrânşinâs.
- Uçma, İsmet (2011). Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik. İstanbul: İşaret yayınları.